

**Marianna Napolitano –
Federico Ruozi (eds.):
*Religious and Identity-based
Roots of the War in Ukraine.***

Routledge, London – New York
2026, 220 s.

Rok po ruské invazi na Ukrajinu, v březnu 2023, se v Boloni konal seminář převážně italských sociálních vědců, zkoumající příčiny neočekávané brutální agrese; jeho hvězdou byl dvojnásobný italský ministerský předseda a někdejší prezident Evropské komise Romano Prodi. Materiály ze semináře sice vyšly ještě téhož roku v časopise *Christianesimo nella storia* (44, 2023, 1: tematické číslo *Orthodoxy and Autocephaly in Ukraine*), staly se však rovněž základem výzkumného projektu UNESCO, zaměřeného na náboženské a další identitární kořeny války na Ukrajině. Výsledky tohoto projektu – a „updatovaný“ Prodiho text – spatřily světlo světa o dva a půl roku později, před Vánoci 2025 (ačkoli kniha je datována až následujícím rokem). Je mi líto, musím-li konstatovat, že výsledek neodpovídá vynaložené snaze a prostředkům, ačkoli téma by si podrobné rozpracování rozhodně zasloužilo.

Kniha je určena západním čtenářům, jejichž znalosti pravoslavného křesťanství jsou obvykle víc než sporé, proto je určitě rozumné zařazení úvodní kapitoly podávající obecné dějiny a základní charakteristiky východoevropské religiozity (autor Marcello Garzaniti), stejně jako další kapitoly věnované recentní literatuře (spolueditorka celého díla Marianna Napolitano). Horší už je, že řada témat z obou kapitol je v následujících textech jen jinými slovy opakována, jako by jejich autoři neměli podstatnější

vlastní sdělení. Kniha je přitom rozdělena do tří dalších částí, jež mají pokrývat ruské a ukrajinské identitotvorné narativy před započítím války, v jejím průběhu a ve veřejném mínění, aby ji zakončily obecnější texty italského diplomata Umberta Vattaniho a již zmíněného Prodiho.

Ruská invaze na Ukrajinu má přirozeně svoji prehistorii, a to i v případě náboženských kořenů a legitimizací. Rozbor vztahu ruské státní moci a moskevského patriarchátu, nakrátko obnoveného během únorové revoluce (tuto epizodu ukončila konfinace a následně úmrtí patriarchy Tichona v dubnu 1925) a definitivně ze Stalinovy vůle v září 1943, z pera Adriana Rocucciho je proto žádoucí. Autor ukazuje, jak silně během 20. století i dnes působí myšlenka Moskvy jako „třetího Říma“, jak se komunistům nepodařilo nahradit pravoslavné zázemí ruské vládnoucí ideologie a jak naopak komunismus do ní byl integrován, zatímco ortodoxie se od devadesátých let znovuchopila své fundamentální role. Pro znalce ruských reálií nejde o nic nečekaného, snad by jen stálo za to hlouběji zkoumat identitotvornou funkci ruské pravoslavné církve v situaci poměrně nízké náboženské participace obyvatelstva (dosud nepřekonaným příspěvkem je kniha Iriny Stähle: *Russian Church in the Digital Era* [London – New York 2022], recenzovaná v *Religio* 32, 2024, 2: 391–394). Neméně důležité by však bylo ukázat, že (a proč) na Ukrajině šel vývoj zcela jiným směrem. Taková kapitola v knize naneštěstí chybí, je jen nedostatečně suplovaná informacemi o ukrajinských pravoslavných církvích v páté kapitole. Zde místo toho najdeme text Marca Puleriho, odkazující na Kasianovu tezi o „dvou nekompatibilních historických narativěch“: „Putinově

snaze obnovit ruské impérium (jehož byla Ukrajina konstitutivní součástí) ... a ukrajinském nacionalismu postaveném na suverénním ukrajinském státě a Ukrajincích jako specifickém národě“ (s. 65; původně G. Kasianov ve *Foreign Affairs*, květen 2022). Jistě, rusko-ukrajinskou válku je třeba chápat jako „kulturní válku“, se závažnými identitárními důsledky na obou stranách – ale to netřeba dokazovat, kvůli tomu čtenář sáhl po celé této knize!

Tři kapitoly druhé části díla měly být věnované identitárním narativům během (prvních dvou až tří let) války. Ve skutečnosti první z nich (z pera Mary Moriniové) zkoumá zdroje „putinismu“ a ruské zahraniční politiky od devadesátých let minulého století (autorka přitom dochází k relevantnímu závěru, že reakce na rozšiřování NATO na východ nebyla jejich jediným motivem), a ke starším zdrojům se vrací i obě další. Spolueditorka Napolitano znovu zdůrazňuje roli pravoslavné církve v současné ruské národní identitě, jejíž druhý pilíř spatřuje v armádě a historické paměti/naraci o Velké vlastenecké válce, k nimž teprve později přistoupila rétorická obrana (náboženských) hodnot proti dekadentnímu Západu. Byla by to dobrá analýza, kdyby čtenář řadu témat neznal z předchozích textů – a kdyby v knize našel pendant věnovaný formování národní identity ukrajinské a místu pravoslavné religiozity v něm. Tentokrát nechybí zcela, protože následuje již zmiňovaná pátá kapitola o „neúspěchu ekumenismu“ (autor Adalberto Mainardi). Širší perspektiva dovoluje tvrdit, že válka na Ukrajině a masivní angažovanost Ruské pravoslavné církve v její podpoře zásadně mění celosvětové ekumenické vztahy – to je jistě pravda, ne všichni ale budou souhlasit s dalším

závěrem, že bez jejich „konciliárního charakteru ... bude křesťanství nakonec redukováno na občanské náboženství [*civil religion*], závislé na geopolitických zájmech“ (s. 143). Z kapitoly se však čtenář přeci jen dozví, jak se od devadesátých let vyvíjela církevní scéna Ukrajiny (Ukrajinská pravoslavná církev Moskevského a Kyjevského patriarchátu, Ukrajinská autokefální pravoslavná církev, Pravoslavná církev Ukrajiny), jaké to mělo konsekvence pro celosvětové pravoslaví (rivalita mezi Konstantinopolským/Ekumenickým a Moskevským patriarchátem) i mezináboženské vztahy na samotné Ukrajině (kde vedle pravoslavných církví významně působí také církve řeckokatolická, některé evangelikální církve, judaismus a islám). Škoda jen, že těchto – naneštěstí zdaleka nikoli obecně známých – informací není víc a nejdou do větší hloubky!

Jestliže některé z přechozích kapitol opakují známé věci a jiné cílí mimo rámec knihy, dva texty její třetí části jsou výrazem editorské bezradnosti. Ačkoli jednotlivě vůbec nejde o špatné studie. V první z nich Irina Marchesini analyzuje umělecká díla Ukrajince Ilji Kabakova a Rusa Matveje Šapira/Kaifa, což je téma přeci jen hodně vzdálené konkrétním ideologiím a událostem, zatímco ve druhé Mirco Carrattieri a Federico Ruozzi sumarizují – místy doslova výtčově – dějiny „ruských“ pomníků na Ukrajině a jejich likvidaci v posledních letech. Jistě to souvisí se „zápasem o veřejné dějiny“, jak zní podtitul této části knihy, nemohu se však ubránit dojmu, že „vražda z bezradnosti“ by bylo přesnější. Zatímco množství dalších témat a perspektiv by si oprávněně žádalo prostor (příkladem za všechny budiž vzájemně kontroverzní vývoj ruské a ukrajinské

pravoslavné liturgie, který analyzovala Naděžda Kizenko: „Post-Soviet Orthodox Liturgies in Ukraine at War,“ *Liturgy* 39, 2024, 2: 37–44; s napětím lze proto očekávat její ohlášenou knihu *Religion and Revolution in the Russian Empire and the Soviet Union*, spolueditovanou F. Silanovou, S. Kenworthy a A. Agadžanjanem). Editoři recenzovaného sborníku místo toho dali poslední slova dvěma politikům, Vattanimu a Prodimu, nezávazně meditujiícím nad změnami „světového řádu“, nebo alespoň ekonomických a politických vztahů uvnitř Evropské unie. Časy Francise Fukuyamy a Samuela P. Huntingtona jsou však nenávratně pryč a úvahy podobného ražení patří spíše do komentářové rubriky novin – vychází-li ještě něco takového –, než do závěru akademické publikace.

Anglicky psaná kniha jedenácti italských (nebo v Itálii působících) autorů je zklamáním, protože nepřináší mnoho nového, a to, co přináší, nedokáže dostatečně vzájemně propojit, kontextualizovat a povznést na vyšší analytickou úroveň. Snad je to tím, že jde právě o dílo jediného, nadto poměrně vzdáleného jazykového a kulturního okruhu, snad i tím, že zhruba polovinu autorů tvořili (nedávni) postdoktorandi, kteří si takto stanovili příliš ambiciózní cíl. Ale možná je to spíše vina současných akademických a publikačních politik. Vědci, a zejména začínající vědci, musí publikovat v angličtině, ačkoli nemají vlastní co (zatímco promyšlená úvodní kniha v italštině by nepochybně dokázala oslovit širší publikum), přičemž každý z nich se zaměřuje na své partikulární téma (jednotlivé kapitoly mají vlastní DOI a jsou „samozřejmě“ k dispozici i separátně), aniž by kolektivní dílo tvořilo skutečný celek. Grantovým publikacím

a vědeckému výkaznictví je tak učiněno zadosť, jenom poznání aktuálně nesmírně závažného tématu se příliš neposunulo – ale snad ani to nevadí, protože je a stále bude o čem dál bádát.

Zdeněk R. Nešpor

zdenek.nespor@fhs.cuni.cz

<https://doi.org/10.14712/12128112.5262>

CC BY 4.0

Olga Nešporová – Jiří Woitsch (eds.): *Dědictví v Sudetech*.

Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno 2025, 285 s.

Recenzovaná kolektivní monografie představuje dosud nejučenější pokus aplikovat koncept kritického studia dědictví na české pohraničí. Publikace tematizuje Sudety nikoli jako „vykořeněný“ prostor s přerušenu pamětí, ale jako dynamické pole, v němž se dědictví neustále vytváří, vyjednává a přepisuje. Výsledkem je metodologicky i teoreticky ukotvená, a současně empiricky podložená kniha, která výrazně posouvá domácí diskusi o kulturním dědictví i o povaze sudetského prostoru. Jedním z hlavních cílů knihy je přitom snaha aplikovat koncept kritického studia dědictví (dále KSD) na specifický region Sudet, dosud interpretovaný spíše prizmatem přerušené kontinuity, vysídlení a socialistické modernity (např. Matěj Spurný: „Migration and Cleansing Building a New Society in the Czech Borderlands after 1945,“ in S.-L. Hofmann – S. Kott – P. Romijn – O. Wiewiorka, eds., *Seeking Peace in the Wake of War*,